

V zadnjem delu knjige Hirsch naslovi tudi vprašanje upora in boja proti kapitalističnemu izkoriščanju. Pri njem je jasno – upor mora potekati znotraj kapitalistične, »oposebljene« države kot tudi znotraj kapitalističnih odnosov. Tukaj Hirsch nasprotuje določenim predlogom na levi (če izpostavimo samo Hardta in Negrija, ki sta bolj na strani linij bega in grajenja vzporedne družbene formacije), istočasno pa implicira, da je nujno preseči organizacijske oblike samo in zgolj znotraj nacionalne države, kajti globalizacija onemogoča boj samo znotraj nacionalne države. Sprememba *statusa quo* je odvisna od sposobnosti, da nova družbena in politična gibanja generirajo dovolj moči, kar bo omogočalo tudi spremembo razmerij moči. Ne gre za to, da se vrnemo nazaj v konec 19. in začetek 20. stoletja, ko so se začele oblikovati nacionalne države, kot tudi ne za stremljenje k svetovni, globalni državi. Gre za to, da se premaga in preseže država, ki je moderni fenomen, ki je »oposebljena« država in ki omogoča kapitalistične odnose dominacije in izkoriščanja. Za možnost preseganja kapitalističnega odnosa je hkrati vedno tudi možnost, da se preseže, da se gre onkraj politične forme kapitalistične družbe, se pravi onkraj države. Da bo ta boj uspešen, je tudi na ravni upora nujno iti onkraj organiziranja znotraj nacionalne države – se pravi, nujne so povezave in sodelovanje med gibanji v svetu.

Glede vprašanja bodoče družbenopolitične ureditve ostaja Hirsch nejasen – nikjer ne poda nikakršnih navodil ali napotkov. Kritičen je do predstavnike demokracije, hkrati pa tudi do vseh poskusov spreminjanja razmerij samo in zgolj z osvojitvijo oblasti. Po drugi strani pa ne zavrta popolnoma strankarskega boja kot ene izmed oblik boja, ki poteka istočasno znotraj kapitalistične politične forme in proti kapitalistični politični formi ter kapitalističnim odnosom. Vendar – in to je zgodovina pokazala – zgolj zmaga določene stranke v konkretni nacionalni državi ni zadosten pogoj za odpravo kapitalističnih odnosov.

Nejc Slukan

Vesna Vuk Godina: Zablode postsocializma. Ljubljana: Beletrina, 2014. 286 strani (ISBN 978-961-284-048-8), 24 EUR

Slovenija je, vsaj tako piše na platnici, končno dobila knjigo, ki ji bo jasno obrazložila njeno trenutno stanje in katere spoznanja bodo lahko pozitivno določala nadaljnje ukrepanje države v teh kriznih časih. Namenjena je predvsem slovenskim odločevalcem, čeprav naj bi jo prebrali »vsi, ki jim je mar za našo sedanost in prihodnost« (na platnici).

Če bi iz naslova knjige nemara lahko sklepali, da bomo priča obsodbi dediščine bivšega režima, pa smo pri branju precej presenečeni. Tako se zaključek glasi: edina možna pot v svetlo prihodnost je za Slovenijo socializem. Zakaj? Da kapitalizem nosi v sebi imanentna protislovja, vsaj deloma priznava tudi avtorica, ravno tako prepozna iz svetovnosistemske teorije pridobljeno razlikovanje med centrom in periferijo, ki postavlja slovensko državo v neugoden položaj za domačo akumulacijo kapitala, toda za Slovenke in Slovence se zares zatakne nekje drugje. Naša težava je po avtoričinem mnenju v tem, da je sestava družbenih praks, ki so značilne za slovenski prostor, neprimerna za to, kar je v knjigi nejasno pojmovano kot kapitalizem zahodnega tipa. Od tod izvira velik del zogat, ki se kažejo v odnosu samih prebivalcev do dela, do hierarhij v podjetjih in državi ter v samih izvedenih praksah slovenske tranzicije in z njo povezanih privatizacij.

V prvem delu knjige, ki govori o samorazumevanju položaja neodvisne Slovenije, izvemo, da je njeno trenutno stanje posledica neke fantazme moderne, ki nam je še ni uspelo izključiti iz svojega svetovnega nazora. Ljudsko in odločevalsko razumevanje naše tranzicije in hitro sprejetje zahodnega modela naj bi se tako skrivali v sprejemanju logike zgodovinskega napredka v obliki stadijev. To je menda prežemalo samorazumevanje zgodovinske situiranosti tako marksistične Jugoslavije kot liberalnega Zahoda, ki pa se je po avtoričinem mnenju skliceval na neko drugo socialno evolucionistično teorijo, tj. teorijo ameriškega antropologa L. H. Morgana. Teza o miselnem preskoku oz. o menjavi svetovnonazorske pozicije iz komunističnega v kapitalistični konec zgodovine se morda ne bi zdela tako za lase privlečena, če ne bi imela nekaj sumljivih poudarkov. Ni namreč jasno, po kateri poti so ravno Morganove ideje tiste, ki so informirale domače politično-ekonomske preobrate, po drugi strani pa je še bolj bizarno to, da naj bi se iztekle v nekem generičnem sprejetju zahodnega modela, miselni figuri, čez katero avtorica trdi, da je tranzicija pri nas potekala tako, da smo zahodne institucije in prakse prevzeli v neki generični abstraktni obliki, ki ni ustrezala zahtevam naše konkretne dejanskosti – sprejeli smo črko, a zanemarili njenega duha. Tovrstne ideje o univerzalnem receptu naj bi že v Jugoslaviji prevzeli od marksističnega razumevanja političnega delovanja, ki naj bi temeljil ravno na nekritičnem privzemanju neke abstraktne podobe idealno urejene družbe. Vsakemu bralcu marksističnih besedil bo nemara jasno, da je teoretska usmeritev, ki konstantno poudarja nujnost vsakokratne analize konkretnih razmer in pogojev politične akcije, težko predmet obtožb o univerzalnih receptih. Avtorica tako pomeša dve stvari: to, da ima Marx neko okvirno teorijo historičnih stadijev, ki je daleč od tega, da bi predstavljala jedro njegovih zanimanj, zato jo sam pusti večidel nerazvito, in to, da naj bi Marx na podlagi tega imel univerzalni recept družbenega napredka – drugo namreč ne sledi iz prvega, in mogoče je reči, da je s strani velikega dela marksistične teorije ideja zgodovinskih stadijev v večji meri opuščena.

Dobro, sprejeli smo kapitalizem, toda ali je res mogoče reči, da nas je tranzicija na hitro približala tipu družb in gospodarstev, kakor obstajajo na generičnem zahodu? Ali niso obstajale neke specifike slovenske tranzicije in ali ni ta potekala vsaj v drugačnem tempu kot v raznih državah vzhodnega bloka? Avtorica hkrati pojmuje slovensko tranzicijo vse preveč abstraktno in kapitalizem vse preveč konkretno. Tako konkretno, da ga je že težko zajeti pod splošen pojem. Ravno branje Marxa bi lahko ponudilo pozicijo, s katere je mogoče razumeti kapitalistične strukture kot nekaj, kar transcendirata specifike njihovih konkretnih uprimeritev, hkrati pa ne obstaja ločeno od njih. Toda kriterij, ki se v delu ponuja kot vir *differentie specificae* različnih tipov kapitalizma, je tako imenovana »uvedba antropološke perspektive«. Vsakodnevni običaji in prakse ljudi so namreč tisti, ki so na koncu merodajni. Že v začetku knjige avtorica obsodi velik del pokriznega medijskega pompa o slovenski poti v pogubo kot posledici zavrnitve diktatov mednarodnih finančnih institucij kot ekonomski determinizem. Sama žal pretežni del družbene dinamike reducira na lokalne prakse in predstave prek perspektive, ki je ne moremo poimenovati drugače kakor antropološki determinizem. Tako ni čudno, da je prevelik del knjige posvečen povzemanju zgodovinarskih študij o preteklosti slovenskega prostora, ki vključujejo predvsem ugotovitve o zgodovinski nagnjenosti slovenstva k samoupravljanju, antihierarhičnosti, uravnalovki, manku protestantske delovne etike in majhnim interesnim grupacijam. Skupaj z navajanjem v različnih kontekstih pridobljenih izjav ljudi, ki naj bi dokazovale točno ta nagnjenja, a so žal tako splošne, da bi jih nemara lahko slišali tudi na Wall Streetu za časa gibanja Occupy, med poljubno stavko ali na kateremkoli anarhističnem dogodku, je mera polna. Kljub zgodovinski prepisnosti, pripadnosti različnim državam in režimom, sodobnim sredstvom komunikacije, trendom itd. ostajajo po avtoričinem mnenju dispozicije slovenstva bolj ali manj enake. To se v delu izkaže za posebej usodno. Institucije lahko po mnenju avtorice zares delujejo samo, če se njihova konkretna oblika sklada z oblikami življenja, ki so v njih udeležene. Vpeljava zahodnih kapitalističnih institucij v območje slovenstva, ki nima ustreznega antropološkega kapitala, se tako zanje jasno konča s katastrofo. Zagate domačega gospodarstva,

korupcija in tranzicijsko dobičkarstvo so posledično v veliki meri rezultat dolge tradicije naših šeg in navad. Novonastalim institucijam pripada v knjigi zanemarljiva vloga v formaciji slovenstva, ki trdovratno vztraja čez zgodovino. Avtorica sicer pri analizi izpusti obdobje Jugoslavije. A saj ni pomembno. Le kaj bi se v pičlih petdesetih letih lahko zgodilo narodu, ki se skozi čas skorajda ne spreminja?

Glavni težavi *Zablod postsocializma* sta na koncu predvsem dve. Prva, da se kljub distanciranju od popularnih mitov o slovenskem značaju v knjigi reproducira skorajda esencionalizirano slovenstvo, ki sicer ni osnovano na neki biološki ali spiritualni determinanti, temveč na praksah in predstavah, ki očitno ostajajo v večji meri nespremenjene že od časa priseljevanja Slovanov. Ta predstava žal ni bistveno drugačna od katerekoli druge, ki na raznorazne pozitivne ali negativne načine določa neko etnično ali drugo populacijsko enoto na podlagi sklopa enostavno določljivih lastnosti. Kot drugo je avtoričina zastavitev nekaj, kar bistveno bolj služi nasprotnemu političnemu interesu od tega, ki ga sama deklarira. *Zablode postsocializma* se sploh v tem trenutku berejo kot implicitna apologija psevdokoncepta »tovariškega kapitalizma«, ki je tako pri nas kot po svetu postal *deus ex machina* ekonomskih libertarcev za razlago velikega dela neustreznih situacij, ki nastanejo kot posledice prepleta trga in državnih institucij, se pravi prepleta, ki spremlja kapitalizem že od njegovih začetkov in brez katerega ga ne gre misliti. Vesna Vuk Godina tako oriše zgodovinsko konstitucijo navad lokalne tovarišije ter s tem probleme, ki izvirajo iz strukturne narave kapitalizma, kapitalistične akumulacije in sodobnih institucij reducira na kulturno posebnost. Še bolj problematično pa je, ko enako naredi z željo intervjuvanih ljudi po soudeležnosti v upravljanju države in gospodarstva.

Klemen Ploštajner

Gorazd Kovačič: Misлити prelome, lomiti ideologije. Ljubljana: Društvo 2000, 2013. 344 strani (ISBN 978-961-6533-52-2), 24 EUR

Vednost je vedno del političnega projekta, vedno govori s specifične pozicije in usmerja ost svoje misli v določeno smer. Tisti vednosti, ki ostaja ujeta v obrazce čiste znanosti, je političen projekt določen od zunaj, njena vloga pa je podrejena potrebam nekega zunanjega projekta, ki bo njeno objektivnost in nevtalnost spreobrnil v orodje lastnega razvoja. To politično ost misli izpostavi tudi Angela Davis v govoru *Difficult Dialogs* (2012: 197): »Rasa in spol (in razred in spolnost in hendikepiranost) nas ne zanimata *per se*, sama na sebi, ampak ker sta bila prepoznana kot pogoja hierarhij moči in zato, da ju lahko pretvorimo v prepletena vektorja boja za svobodo.« S takšnim namenom se Gorazd Kovačič loteva koncepta ideologije, ki ga prepozna kot enega izmed ključnih mehanizmov, skozi katerega deluje oblast. V vse preveč formalistično in abstraktno teoretsko razpravo o ideologiji vnaša prepotrebno praktično aplikacijo, ki razkriva učinkovanje in materialnost ideoloških postopkov v slovenskem prostoru.

Namen dela je tako jasen: s teoretskim aparatom teorije ideologije napada raznolike diskurze, miselne okvire in postopke, zato da bi razgrnil raznolike mehanizme oblasti, ki delujejo skozi ponotrnanje teh ideoloških vzorcev. Seveda takšen tip pisanja ni brez jasnega političnega cilja,